

Asmeninės socialinės paslaugos išorinių grėsmių kontekste: socialinės sistemos atsparumo analizės rėmai¹

LAIMUTĖ ŽALIMIENĖ, EUGENIJUS DUNAJEVAS, VIOLETA
GEVORGIANIENĖ, EGLĖ ŠUMSKIENĖ, RASA GENIENĖ

Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Sociologijos ir socialinio darbo institutas, Universiteto g. 9, 01513 Vilnius, Lietuva
El. paštas laima.zalimiene@fsf.vu.lt

Egzistencinės grėsmės, tokios kaip pandemija, karas, neteisėta migracija, priskirtinos didelio poveikio grėsmėms, nes destabilizuoja gerovės sistemas, kelia pavojų valstybės saugumui ir visuomenės sanglaudai. Grėsmių poveikį pirmieji pajunta socialiai pažeidžiami žmonės, todėl socialinės pagalbos sistemos turi transformuotis, kad atlieptų naujai atsiradusių pažeidžiamų grupių poreikius. Straipsnyje, remiantis literatūros analize, gilinamasi į sistemos atsparumo sampratą žvelgiant per asmeninių socialinių paslaugų (ASP) sistemos ypatumus. Pasitelkiant J. S. Colemano įžvalgas apie socialines sistemas, bendrą atsparumo koncepciją, kildinamą iš ekologinių sistemų teorijos, bei socialinės sistemos mikro-, mezo- ir makrolygmenų tarpusavio sąveikos sampratą, konstruojama asmeninių socialinių paslaugų sistemos atsparumo išorinėms grėsmėms vertinimo koncepcija. Ja remiantis straipsnyje išplėtoti analizės rėmai leidžia identifikuoti skirtingas ASP sistemos gebėjimo keistis konfigūracijas bei jas lemiančius veiksnius. ASP atsparumo koncepcijos pagrindą buvo parengtas ir šiuo metu vykdomas empirinis tyrimas.

Raktažodžiai: asmeninės socialinės paslaugos, egzistencinės grėsmės, atsparumas, pokyčiai

ĮVADAS

COVID-19 pandemija, karas Ukrainoje, neteisėta migracija destabilizuoja socialines sistemas, kelia pavojų valstybių saugumui. Šios grėsmės „sukuria“ naujas asmeninių socialinių paslaugų gavėjų grupes (Schmid, Bradley 2022), nes pažeidžiamų grupių atstovai pirmieji patiria grėsmių poveikį. Mokslininkų nuomone, COVID-19 pandemija yra didelio poveikio krizė, nes smarkiai paveikė sveikatos ir socialinės apsaugos sistemas, kitas viešojo valdymo sritis (Civinskas ir kt. 2021), sukėlė grėsmę paslaugų gavėjų sveikatai ir gyvybei (Ruškus 2020). Socialiai pažeidžiamų gyventojų gerovė grėsmių akivaizdoje labai priklauso nuo to,

¹ Straipsnis parengtas įgyvendinant projektą „Socialinių paslaugų sistemos transformacija stiprinant jos atsparumą išorinėms grėsmėms“. *LMT LT Nr. S-VIS-23-11. 2023–2025*. Vykdytojai: Violeta Gevorgianienė (vadovė), Laimutė Žalimienė, Eugenijus Dunajevs, Eglė Šumskienė, Rasa Genienė.

ar asmeninių socialinių paslaugų (toliau – ASP) sistemai pavyksta persitvarkyti (Schmid, Bradley 2022), o pagalbą teikiančioms organizacijoms transformuotis, kad atlieptų naujus poreikius (Pereirinha, Pereira 2021; Orru ir kt. 2021; Civinskas ir kt. 2021). COVID-19 pandemijos pradžioje nemaža dalis socialinių paslaugų kurį laiką buvo nutrauktos, paslaugų teikėjai jautėsi pasimetę, neturėjo veiklos gairių (Šumskienė, Banevičiūtė-Čirgelienė 2022; Civinskas ir kt. 2021).

Siekiant patobulinti ASP sistemos veikimą grėsmių kontekste, būtinos įrodymais grįstos rekomendacijos politikos vykdytojams, organizacijoms ar paslaugas teikiantiems darbuotojams. H. Wollmannas (2018) pažymi, kad ASP sistema yra daugiasluoksnis individų, grupių, bendruomenių ir organizacijų socialinių ryšių tinklas ir itin sunku tokias sistemas paaiškinti, juolab prognozuoti jų veikimą. Tokios kompleksiškos sistemos išsiskiria dideliu elementų skaičiumi, sąveikų įvairove, nenuspėjamumu bei saviorganizacija, ir į tai būtina gilintis, norint teikti argumentuotus siūlymus sistemos veikimui tobulinti (Mesjasz 2010).

Iki pandemijos ASP pokyčiai Lietuvoje analizuoti žvelgiant per vidinių veiksmų poveikį, pvz., kaip ASP keitėsi įgyvendinant deinstitucionalizacijos politiką, negalios ir vaiko teisių apsaugos sistemos reformą ir kt. Analizei pasitelktos institucinė, žmogaus teisių, įgalinimo, ekologinės teorijos, gerovės sistemos prieigos (Mažeikienė ir kt. 2014; Genienė ir kt. 2021; Puras ir kt. 2013; Gevorgianienė ir kt. 2021). ASP pokyčiai iš sistemų teorijos perspektyvos buvo analizuojami E. Dunajevu (2009), L. Žalimienės (2020), L. Andrijauskaitės (2015) tyrimuose. Pastarųjų metų ASP tyrimuose Lietuvoje ir pasaulyje daug dėmesio skiriama išorinių grėsmių poveikiui, kaip jos paveikia ASP sistemą, kokias problemas kelia atskiroms ASP gavėjų grupėms (Dominelli 2021; Ashcroft ir kt. 2022; Cheung ir kt. 2022; Pentini, Lorenz 2020). Tiriama, kaip karas Ukrainoje paskatino ASP skaitmenizavimo procesą (pvz., Ігнатенко, Садзгалішвілі, 2023) arba kokius paslaugų pokyčius lėmė neteisėta migracija ar ekologinė krizė (pvz., Björngren Cuadra 2015; Felder ir kt. 2023).

Socialinių, ekonominių, ekologinių sistemų pokyčiai neretai analizuojami žvelgiant per sistemos stabilumo koncepciją, kurios esmė – sistemos gebėjimas grįžti į pusiausvyros būklę po išorinio poveikio (Holling 2001). Tačiau ASP sistemos ypatumai – dinamiškumas, poreikis nuolat keistis kintant aplinkos sąlygoms ir pažeistų grupių poreikiams, leidžia manyti, kad sistemos atsparumo koncepcija labiau tinkama tokių pokyčių analizei. Sistemos atsparumo, skirtingai nuo stabilumo, samprata akcentuoja sistemos gebėjimą funkcionuoti nestabilumo sąlygomis, vidinį lankstumą, stiprybes, kurios leidžia egzistuoti grėsmių aplinkoje (Holling 2001; Walker ir kt. 2004). Sistemos atsparumas suprantamas kaip pajėgumas atsilaikyti prieš vidines ir išorines grėsmes (Van der Leeuw, Aschan-Leygonie 2005). Nors grėsmės sistemų funkcionavimui skiriasi, joms būdingi bendri bruožai (rizikos, neapibrėžtumas, išteklių stoka, laiko svarba, kt.), o egzistencinių išorinių grėsmių atveju šie bruožai itin išryškėja. M. Keckas, P. Sakdapolrakas (2013) teigia, kad socialinės sistemos atsparumo analizės rėmai retai taikomi šių dienų globalių iššūkių analizei, tuo labiau, ASP sistemos atsparumas beveik netyrinėtas žvelgiant per atsparumo sampratą.

Šio straipsnio tikslas – pristatyti ASP pavyzdžiu išplėtotą sistemos atsparumo išorinių grėsmių aplinkoje koncepciją.

Ši koncepcija taikoma analizuojant Lietuvos savivaldybių ASP pokyčius veikiant tokioms grėsmėms kaip COVID-19 pandemija, karas Ukrainoje bei nelegali migracija (kaip išorinė grėsmė). Tai leidžia įvertinti, kokie veiksniai ir aplinkybės lemia, kad vienu savivaldybių ASP sistemos labiau adaptyvios ir linkusios transformuotis, o kitose šie pokyčiai vyksta labai sunkiai.

Pirmiausia aptarsime ASP sistemos, kaip ypač kompleksiškos sistemos pokyčių kontekste, sampratą. Sistemos kompleksiskumas matomas žvelgiant į pokyčius kaip į veikėjų, taip pat atskirų sistemos lygmenų, sąveiką, o socialinės sistemos transformacija ar stabilumas, pasak J. S. Colemano (2005), yra šių sistemą sudarančių posistemų ir veikėjų veiksmų rezultatas.

ASP SISTEMA IR JOS POKYČIAI GRĖSMIŲ KONTEKSTE

ASP sistemos transformuojasi susidurdamos su ekonominiais, politiniais, socialiniais pokyčiais, (Beresford 2016), o pastaraisiais dešimtmečiais dar ir su egzistencinėmis grėsmėmis, tokiomis kaip COVID-19, neteisėta migracija ar kariniai konfliktai. Tokių grėsmių akivaizdoje atsiranda naujos pažeidžiamų žmonių grupės, kurioms reikia naujų ar modifikuotų socialinių paslaugų, papildomų išteklių joms teikti ar naujų paslaugų teikėjų (Redondo-Sama ir kt. 2020; Mishna ir kt. 2022). Pavyzdžiui, COVID-19 pandemijos sąlygomis iškilo poreikis naujoms paslaugoms ar jų teikimo formoms: tiekti karštą maistą į namus; konsultuoti nuotoliu; naudoti internetinius išteklius tarpininkaujant užimtumui ir pan. (Mishna ir kt. 2022). Taigi, grėsmės atneša poreikį plėsti ar keisti nusistovėjusias formalias paslaugų sistemas ir kurti naujas paslaugas. ES teisės dokumentuose nėra vieno ASP sistemos apibrėžimo ir valstybėse egzistuoja įvairios ASP sampratos (European Commission 2022). Vienose šalyse teisės aktuose institucionalizuoti tik baziniai ASP sistemos bruožai, kitur (pvz., Lietuvoje) ši sistema reglamentuota detalai, apibrėžiant paslaugų tikslus ir rūšis, valdymą, teikimą, paslaugų sąrašą, finansavimą ir kt. (Socialinių paslaugų įstatymas 2006; Socialinių paslaugų katalogas 2007; Socialinių paslaugų finansavimo ir lėšų apskaičiavimo metodika 2006).

J. Baldockas ir kiti (2011) atkreipia dėmesį į ASP svarbą bendroje gerovės sistemos struktūroje, kiti autoriai pabrėžia šių paslaugų paskirtį gerinti įvairioms pažeidžiamoms grupėms priklausančių individų gyvenimo kokybę, integraciją, padeda išvengti socialinės atskirties ir kt. (Walker ir kt. 2004; Baldock ir kt. 2011). J. Harris ir V. White (2009) akcentuoja ASP sistemos dinamiškumą, būtinybę atliepti kintančius socialinius poreikius. Kalbant apie ASP sistemos organizacinę sąrangą, gerovės valstybėse šios paslaugos funkcionuoja konkuruojant viešiesiems, pelno siekiantiems arba nevyriausybinų organizacijų (NVO) paslaugų teikėjams (Bode 2006). NVO yra svarbi paslaugų sistemos dalis, nors atskirose šalyse jų vaidmuo skiriasi: Čekijoje NVO gali teikti tik prevencines paslaugas; Graikijoje – tik paslaugas asmenims su negalia arba paslaugas telefonu; Latvijoje žmonių su negalia organizacijos gali teikti tik paslaugas žmonėms su regėjimo negalia; Slovakijoje NVO gali teikti paslaugas tik tada, kai poreikio netenkina valdžios įsteigti paslaugų teikėjai ir kt. (European Commission 2022).

Gilinantį į ASP sistemą svarbu ne tik suprasti institucijas, išteklius ar veikėjų tinklą, bet ir jų tarpusavio sąveikas skirtinguose sistemos lygmenyse (BCNL 2002), egzistuojančias įtampas tarp politinių tikslų, organizacinių praktikų ir paslaugų gavėjų poreikių (McDonald 2010; Wairire, Zani 2015). Kiekvieną socialinę sistemą formuoja individų, grupių ir organizacijų sąveika. U. Svedinas ir H. Liljenströmas (2005) pažymi, kad dažniausiai išskiriami mikro- ir makrolygmenys, tačiau prasminga išskirti ir mezolygmenį. Šie lygmenys tarpusavyje sąveikauja (Bergström, Dekker 2014), todėl žemesnio lygmens veikėjų veiksmai gali lemti pokyčius aukštesniame lygmenyje, pvz., darbuotojai nesilaiko higienos taisyklių COVID-19 laikotarpiu, todėl užkratas išplinta ir organizacija priversta stabdyti veiklą. Aukštesnio lygmens veikėjų veiksmai taip pat gali lemti pokyčius ir tam tikrą galimybių erdvę žemesniame lygmenyje, pvz., ASP organizacija, reaguodama į COVID-19 grėsmę, įveda papildomas taisykles darbuotojams; Sveikatos apsaugos ministerija pakeičia higienos normas, siekdama apsaugoti gavėjus nuo infekcijos stacionarios globos pagyvenusiems ir neįgaliems asmenims

įstaigose (LR Sveikatos apsaugos ministro... sprendimas 2020); arba įveda galimybę teikti dalį sveikatos paslaugų nuotoliniu būdu (COVID-19 pasekmių psichikos sveikatai mažinimas 2021); taip pat įteisinamos ir nuotolinio ASP teikimo galimybės (LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija 2020). Tyrimuose pastebima, kad ASP sistemos funkcionalumas pasikeitusiame išoriniame kontekste labai priklauso nuo to, kiek tie pokyčiai sėkmingai įgyvendinami būtent organizacijos lygmeniu (Närhi, Matthies 2017). Kalbant apie organizacijos (mezo-) lygmens pokyčius ir jų sąveiką su makro- ir mikrolygmenimis, prasminga pasitelkti J. S. Colemano (2005) išvalgas, kad šiuolaikinė organizacija yra pozicijų ir jas užimančių asmenų struktūra. Kitaip tariant, konkreti organizacija yra mikrolygmens veikėjų veiksmų pasekmė. Svarbu pažymėti, kad mechanizmai, kurie paaiškina, kaip konkrečiai veikėjų veiksmai žemesniame socialinės sistemos lygmenyje paveikia aukštesnį sistemos lygmenį, mažai tyrinėjami: dažniausiai tyrėjai apsiriboja agregavimo ar sumavimo sąvokomis nedetalizuodami jų (Coleman 2005).

Aptarta sistemos lygmenų sąveikos samprata svarbi tolesniam ASP sistemos atsparumo modelio konstravimui, ypač pasitelkiant tokias nuostatas, kad: a) sistemos funkcionalumas makrolygmenyje, pasikeitus išoriniam kontekstui, priklauso nuo to, kiek pokyčiai sėkmingai įgyvendinami organizacijos lygmeniu; b) šiuolaikinė organizacija (mezolygmuo) yra mikrolygmens veikėjų veiksmų pasekmė.

ASP SISTEMOS ATSPARUMAS

Šiame straipsnio skyriuje gilinsimės į ASP sistemos atsparumą lemiančius veiksnius įvairiuose lygmenyse, kurie leidžia suprasti, kaip sistema funkcionuoja atliepdama dėl išorinių krizių naujai atsiradusius / pakitusius paslaugų poreikius. Įprastoje veikimo aplinkoje socialinės sistemos būna pusiausvyros būsenoje (True ir kt. 2019), tačiau susidūrus su vidinėmis ir išorinėmis grėsmėmis, išeina iš pusiausvyros būsenos ir turi keistis, kad vėl galėtų į ją grįžti. Susidūrusi su grėsme ASP sistema gali reaguoti ir transformuotis skirtingai, tačiau kyla klausimas, kodėl pasireiškia vienoks ar kitoks sistemos pokyčių scenarijus? Sistemos atsparumo koncepcija (Dayson ir kt. 2021; Coram ir kt. 2021; Fleming ir kt. 2024) į socialinius mokslus atėjo iš fizikos ir biologijos mokslų ir tradiciškai suprantama kaip sistemos pajėgumas atsilaukyti prieš vidines ir išorines grėsmes (Van der Leeuw, Aschan-Leygonie 2005). Ypač tam pasitarnavo ekosistemų atsparumo samprata, kurią išplėtojo B. H. Walkeris ir kt. (2004), vietoj dominavusio statiško modelio ekosistemų analizei sukurdami visiškai skirtingą prieigą. U. Svedinas ir H. Liljenströmas (2005) teigia, kad viena esminių socialinių sistemų savybių yra jos atsparumas, suprantamas kaip sistemos gebėjimas funkcionuoti nestabilumo, neapibrėžtumo sąlygomis. Ši savybė itin svarbi kilus grėsmėms, kurių iš anksto negalime numatyti ir kontroliuoti. Pasitelkdami ekosistemų tyrimų pagrindū išplėtotą atsparumo koncepciją, M. Keckas ir P. Sakdapolrakas (2013) siūlo atsparumą analizuoti žvelgiant per sistemos savybes: *patvarumą*, *adaptaciją* ir *transformaciją*. *Patvarumas* atspindi sistemos gebėjimą toleruoti sistemos trikdymus, pažeidimus ir toliau įgyvendinant savo tikslus; kitaip tariant, socialinių veikėjų gebėjimą susidoroti su sunkumais ir toliau dirbti trikdžių aplinkoje. Pvz., prasidėjus COVID-19 dalyje savivaldybių ASP organizacijų darbuotojai tęsė savo darbą, nors ir bijojo užsikrėsti, o kitose – atsisakė dirbti. *Adaptacija* – gebėjimas mokytis ir prisitaikyti prie iššūkių nevykdant esminių pokyčių. Pvz., susidūrus su COVID-19, dalis ASP organizacijų darbuotojų pradėjo dirbti mažiau kvalifikuotus, bet tuo metu labai reikalingus darbus. *Transformacija* – gebėjimas įtvirtinti naujas institucijas, kurios leidžia plėtoti tvirtumą ateities iššūkiams (Keck, Sakdapolrak 2013). Pvz., dėl COVID-19 metu įvestos izoliacijos iš esmės pasikeitė paslaugų teikimas,

nes pasitelkus technologijas buvo galima teikti informavimo, konsultavimo, bendravimo paslaugas. B. Obrist ir kt. (2010) socialinės sistemos atsparumą sieja su sistemos veikėjų kapitalo plėtojimu mokantis, kuriant socialinius tinklus, tokiu būdu ne tik adaptuojantis naujomis sąlygomis, bet ir kuriant naujas kompetencijas susidoroti su būsimois grėsmėmis. Iš esmės adaptacija ir transformacija yra to paties reiškinio – pokyčio formos, tačiau adaptacija išreiškia pokytį nekeičiant sistemos esmės, o transformacija išreiškia sistemos paradigminius pokyčius. Taigi, galima apibrėžti socialinės sistemos atsparumo sampratą pasitelkiant šiuos du požymius – *patvarumą* ir *adaptaciją / transformaciją*, kaip pokyčių potencialą.

Žvelgiant per patvarumo prizmę, socialinė sistema, susidūrusi su grėsmėmis, arba gali ir toliau atlikti savo funkciją, arba nustoti funkcionuoti (būti patvari-nepatvari). Kitaip tariant, sistema gali turėti reikiamą potencialą pasireiškus grėsmėms ir toliau atlikti savo funkcijas, tačiau gali nustoti veikti ir siekti savo tikslų (Svedin, Liljenström 2005). Tai realiai stebėjome COVID-19 pandemijos pradžioje, kai dalis ASP organizacijų Europoje nustojo teikti paslaugas, o kiti ir toliau gebėjo dirbti (Pereirinha, Pereira 2021; Orru ir kt. 2021).

Žvelgiant per pokyčių prizmę (adaptacija / transformacija), susidūrus su grėsmėmis sistemoje gali vykti pokyčiai, bet gali ir nevykti. Kitaip tariant, socialinė sistema, susidūrusi su grėsmėmis, gali keistis tam, kad galėtų siekti savo tikslų, bet gali nesikeisti, ir tada jau negalės atlikti savo funkcijų tikslams realizuoti (Bacter ir kt. 2021). Tyrimai rodo, kad kai kurios ASP organizacijos, susidūrusios su COVID-19, ėmėsi ieškoti papildomų išteklių (Teo ir kt. 2017), mokytis naujų dalykų (Evenseth ir kt. 2022) ir pan., tam, kad naujomis sąlygomis toliau galėtų teikti ASP. O tos organizacijos, kurios išliko inertiškos, besiremiančios įprastais, iki krizės nusistovėjusiais veiklos modeliais ir ištekliais, neteko pajėgumo veikti ir įgyvendinti tikslų.

Taigi, svarbu pasigilinti į grėsmių poveikį atskiruose ASP sistemos veikimo lygmenyse: mikro- (individo), mezo- (organizacijų) ir makro- (nacionalinio, vietos lygmens socialinės politikos) bei jų sąveiką. Pavyzdžiui, COVID-19 iš esmės pakeitė įprastą ASP teikimą, nes gavėjai negalėjo tiesiogiai gauti paslaugų iš darbuotojų dėl infekcijos grėsmės (mikrolygmuo). Tos organizacijos, kurios pradėjo teikti paslaugas nuotoliniu būdu (pradėjo vykdyti prie pokyčių adaptuotą veiklą), toliau funkcionavo ir klientai gavo paslaugas. Tačiau COVID-19 poveikio socialinėms paslaugoms tyrimai rodo, kad dalis organizacijų transformavosi ir sugebėjo teikti paslaugas, kita dalis – ne (Pereirinha, Pereira 2021; Orru ir kt. 2021; Civinskas ir kt. 2021). Žvelgiant į makro-, t. y. politikos lygmenį, atsirado naujos taisyklės, kurios reguliavo ASP organizacijų ir darbuotojų veiksmus, sąveiką su paslaugų gavėjais (pvz., Sveikatos apsaugos ministerija įvedė darbuotojų izoliacijos reikalavimus, sugriežtino higienos reikalavimus socialinės globos įstaigoms). Arba, pandemijos metu buvo skirta papildomų išteklių ASP sistemos skaitmenizacijai, kas išplėtė sistemos prisitaikymo prie pokyčių galimybes. Taigi, matome, kad ASP sistemos lygmenys yra susiję, nes pokyčiai žemesniame lygmenyje atvėrė arba užvėrė veiksmo alternatyvas aukštesniame sistemos lygmenyje. Ir atvirkščiai, pokyčiai aukštesniame lygmenyje sukuria arba užveria veiksmo galimybes žemesniame lygmenyje.

Remiantis prielaida, kad socialinės sistemos transformacija priklauso nuo ją sudarančių posistemų ir veikėjų veiksmų (Coleman 2005), socialinių sistemų sąveikos analizės logika suteikia pagrindą įvertinti, kaip individualių veikėjų sprendimai ir veiksmai prisideda prie bendro sistemos veikimo ir pokyčių. Kitaip tariant, leidžia atskleisti, kaip individų veiksmai ir socialinės struktūros tarpusavyje sąveikauja. Konkretizuojant, galima teigti, kad ASP organizacijų atsparumą lemiančių veiksmų empiriniuose tyrimuose galima klasifikuoti atskiras organizacijas pagal skirtingų atsparumo formų požymius ir identifikuoti organizacijos atsparumo formas (kaip priklausomo kintamojo konkrečias reikšmes). Naudodami hierarchinės

regresinės analizės metodą, galime ieškoti nepriklausomų kintamųjų, kurie lemia vieną ar kitą atsparumo formą.

Iš pirmiau pateiktų socialinės sistemos apibūdinimų pagal patvarumo ir pokyčių (ne) įgyvendinimo požymius galime išskirti keturias konfigūracijas (žr. 1 lentelę), kurių skirtumų priežastys išryškėja gilinantis į mikro-, mezo- ir makrolygmenyse (ne)vykstančius pokyčius, sąveiką tarp lygmenų.

VISIŠKAI ATSPARI ASP SISTEMA

ASP sistema, susidūrusi su grėsmėmis, gali būti pasiruošusi iššūkiams, o grėsmei išliekant – adaptuotis ar transformuotis tam, kad galėtų toliau įgyvendinti savo tikslus. Ši konfigūracija reiškia sistemos patvarumą grėsmės ištakose ir nusiteikimą dalyvauti pokyčiuose vėliau, grėsmei išliekant, visuose trijuose sistemos lygmenyse. Išeitinė / pradinė tokios sistemos būseną – apsirūpinimas žmogiškaisiais, finansiniais ištekliais (pvz., savivaldybė skiria pakankamai išteklių paslaugoms, savivaldybių administratoriai ir politikai domisi bei palaiko šių paslaugų plėtrą ir kt.). Organizacijoms būdinga darbuotojų mokymąsi palaikanti kultūra, darbuotojai nusiteikę dalyvauti pokyčiuose. ASP įstaigų administratoriai atranda naujus bendradarbiavimo būdus su kitais suinteresuotais veikėjais, diegia inovacijas, įtraukia kitus veikėjus. L. J. Kirmayeris ir kt. (2009) pažymi, kad, kilus grėsmėms, ypač svarbi įvairių veikėjų sinergija, tuo labiau kad ASP, kaip ypač kompleksiška sistema, apima daug įvairių veikėjų (nacionalinio ir vietinio lygmens valdžios organizacijas, NVO, privataus sektoriaus organizacijas, bendruomenės narius). Kiekvienas jų turi savo interesus, veikimo būdus, išteklius, todėl sėkmingai reaguojant į grėsmes ypač svarbus jų bendradarbiavimas. Lietuvoje pandemijos metu dalis savivaldybių aktyviai bendradarbiavo su NVO, kurios savo ruožtu buvo aktyvios ir teikė ASP pagyvenusiems žmonėms (Gaižauskaitė, Mikulionienė 2020). Kitos savivaldybės, negalėdamos pačios suteikti pakankamai būstų, inicijavo politikas, kuriomis įtraukė gyventojus į ukrainiečių aprūpinimą apgyvendinimo paslaugomis.

NESTABILIAI ATSPARI ASP SISTEMA

ASP sistema, susidūrusi su grėsmėmis, pradinio laikotarpio gali jas atlaikyti, tačiau grėsmėms išliekant ir pokyčiams sistemoje nevykstant, ji nebegali tinkamai atlikti savo funkcijų ir siekti tikslų. Šiuo atveju atsparumas pasireiškia tik trumpuoju laikotarpiu, pradiniam grėsmės etape. Tokią sistemą galime įvardyti kaip nestabiliai atspari sistema. Susidūrusi su grėsmėmis, tokia sistema kurį laiką geba teikti paslaugas, pvz., savivaldybė laikinai pasitelkia neformalius paslaugų teikėjus, arba privatų sektorių, kurie padeda atliepti naujus iššūkius. Tačiau savivaldybėje egzistuoja hierarchinė ASP sistemos valdymo struktūra, organizacijos laukia nurodymų iš viršaus ir pačios nesiima iniciatyvos keisti veiklos modelių. Darbuotojai nemotyvuojami mokytis, bijo pokyčių, pvz., specialistai gali laikinai mobilizuotis teikti paslaugas nuotoliu karantino metu, tačiau vėliau neturi motyvacijos išmokti dirbti pasitelkiant technologijas ar kt. Arba, pvz., organizacija įsigijo darbuotojų apsaugos priemonių, kad jie galėtų dirbti esant užkratui, tačiau darbuotojai nesutinka su naujomis darbo sąlygomis. Kaip nurodo tyrėjai, dažniausiai pasitaiko būtent šio lygmens atsparumo problemų (Abrams, Dettlaff 2020).

POTENCIALIAI ATSPARI ASP

Šio tipo socialinė sistema, susidūrusi su grėsmėmis, neturi jokių papildomų išteklių ar motyvacijos dirbti naujomis sąlygomis, tenkinti naujus poreikius. Pvz., savivaldybėje ASP laikomos

neproduktyvia, pridėtinės vertės nekuriančia sritimi, todėl ją blogai finansuoja, neskiria pakankamai dėmesio jos plėtrai ir atsiradus krizei nėra išteklių ir politinės valios modifikuoti sistemą. Analogiška padėtis ir mezolygmenyje, kai ASP sistema, atsiradus grėsmėms, gali traktuoti, kad nauji poreikiai nepatenka į jų teikiamų paslaugų veiklos lauką. Pvz., ASP organizacija neinvestuoja į darbuotojų IT kompetencijas darbui su paslaugų gavėjais nuotoliu, nes nėra tikra, kiek laiko užtruks sukurti vakciną nuo COVID-19. Toks požiūris makro- ir mezolygmenimis gali būti pastiprintas ir mikrolygmeniu, kai darbuotojai, susidūrę su grėsmėmis, iš pradžių jas ignoruoja ir veikia inertiškai tikėdamiesi, kad grėsmė greitai baigsis arba dėl užsispyrimo ar savęs apgaudinėjimo. Tačiau grėsmei tęsiantis prasideda pokyčiai, pvz., darbuotojai ignoruoja higienos normų protokolus galvodami, kad visuotinė reakcija yra neadekvati, virusas nėra baidus ir pan., tačiau susidūrę su aplinkinių mirtimis ar patys sunkiai persirgę, keičia savo požiūrį ir elgesį. S. Neely-Barnes ir kt. 2021 pažymi, kad pirmaisiais grėsmių mėnesiais sistemos mikro- ir mezolygmenyse susiduria su sunkumais, nes reikia papildomų ekonominių ir žmogiškųjų išteklių, naujų darbo protokolų, darbuotojų parengimo dirbti naujomis aplinkybėmis ir pan., tačiau vėliau keičiasi ir adaptuojasi dirbti naujomis sąlygomis. Tokią reakciją padeda paaiškinti ir A. Tversky'io ir E. Shafiro (1992) tyrimų rezultatai, pažymintys, kad viena iš dažniausių reakcijų patekus į neapibrėžtumo situaciją yra sprendimo dėl pokyčių priėmimo nukėlimas. Daugeliu atvejų ASP sistemų pirminę reakciją į grėsmes veikiausiai lemia būtent reakcija į neapibrėžtumą, nes tokioje situacijoje veikėjai neturi informacijos apie visas alternatyvių veiksmų pasekmes (Curtis, White 2002; Herzog, Jimmieson 2006).

Sistemos makrolygmeniu tai gali būti įvardyta kaip ASP politikos dalinis funkcionavimas (Farkas, Romaniuk 2020). Tačiau ilgesnėje perspektyvoje atsiranda kiti faktoriai, kurie skatina sistemą keistis makrolygmenyje. COVID-19 pandemija ar nelegali migracija sukūrė kontekstą, kuriame ASP sistema tapo politiškai svarbi ir matoma visuomenėje, formavosi kritinė konjunkštūra, kurioje sistema įgavo postūmį keistis. Inicijatyvos transformuotis gali gimti iš „apачios“, kas savo ruožtu paveiks makrolygmenį (nacionalinę, vietinės valdžios politiką). Krizei tęsiantis gali atsirasti papildomų paskatų transformacijoms, pvz., NVO ar pilietinių iniciatyvų veikla, teikiant naujas paslaugas ar tenkinant naujai atsiradusius, į formalias institucijas nepatenkančius socialinių grupių poreikius, gali lemti nacionalinio reglamentavimo, apibrėžiančio šias paslaugas, pokyčius. Lietuvoje pandemijos pradžioje galėjome stebėti tam tikrą nacionalinės socialinių paslaugų politikos sąstingį, nereagavimą į naujus poreikius, tačiau vėliau naujos taisyklės buvo įtvirtintos teisės aktuose.

NEATSPARI ASP SISTEMA

Socialinė sistema, susidūrusi su grėsmėmis, gali būti nepatvari ir joje nevykti pakitusioms sąlygoms reikalingi pokyčiai. Neatsparios socialinės sistemos atvejis reiškia, kad kilus grėsmėms sistema nereaguoja nei tuo metu, nei vėliau grėsmėms išliekant, o funkcionuoja įprastu būdu. Grėsmių ignoravimas yra plačiai tyrinėjamas reiškinys (Ahmad, Chowdhury 2021; Brown, Heitner 2023), kurio priežastys siejamos su psichologiniais, materialiniais, organizacinės kultūros veiksniais, nepakankamu organizacijos dėmesiu komunikacijai įgyvendinant pokyčius ir kt. ASP teikiantys darbuotojai, gavėjai, administratoriai ignoruoja grėsmes, darbuotojai nenori įgyti naujų kompetencijų, pvz., mokytis teikti paslaugas naudojant IT, tikėdami, kad COVID-19 greitai baigsis. ASP gavėjai nekeičia savo elgesio – nenori dėvėti kaukių ar naudoti kitų būtinų medicininių priemonių arba imituoja jų naudojimą. Mezolygmeniu tai reiškia, kad ASP organizacijų, savivaldybės administracijų organizacinei kultūrai būdinga inercija, neadaptavimas, kurie neužtikrina pasirengimo dirbti pasikeitusioje, grėsmių aplinkoje. Tiek

užsitęsusių grėsmių ignoravimą, tiek motyvacijos neturėjimą keistis galime aiškinti priklausomybės nuo tako (angl. *path-dependency*) argumentais (pvz., Schreyögg ir kt. 2011). Ir ypač užsirašymo (angl. *lock-in*) mechanizmu, kai organizacijose, sistemose yra įsitvirtinę dominuojantys veikimo modeliai, politikos ir praktikos, kurių keitimas būtų sudėtingas ar labai brangus, todėl palaikomi senieji veiklos modeliai. Įsitvirtinusios institucijos, interesai, kultūrinės normos lemia sistemos inerciją bet kuriame lygmenyje.

IŠVADOS

Siekiant atliepti pažeidžiamų socialinių grupių asmenų poreikius išorinių grėsmių, tokių kaip pandemija, karas Ukrainoje, imigrantų skaičiaus išaugimas ir kt. kontekste, ASP sistema turi operatyviai reaguoti ir keistis. Šiems pokyčiams analizuoti tikslinga pasitelkti atsparumo sampratą, kaip sistemos gebėjimą grįžti į pusiausvyros būklę po išorinio poveikio. Remiantis literatūra buvo sukonstruota koncepcija, kuri leidžia įvertinti, kokį potencialą turi ASP, kad tvariai vykdytų būtinas funkcijas ir siektų savo tikslų pasireiškus išorinėms grėsmėms. Ši koncepcija išskiria keturias ASP konfigūracijas: visiškai atspari, neatspari, potencialiai atspari ir nestabili atspari sistema, kurias formuoja trys kintamųjų grupės: sistemos patvarumas; sistemos gebėjimas keistis bei sąveika tarp trijų sistemos lygmenų veikėjų. Visiškai atspari ASP sistema yra pasiruošusi pokyčiams, kuriuos lemia kilusios grėsmės (yra patvari), taip pat – geba adaptuotis ar transformuotis, naujomis sąlygomis prisitaikydama siekti savo tikslų. Neatspari ASP sistema yra inertiška, visuose jos lygmenyse palaikomi senieji veiklos modeliai, todėl ji nėra nei patvari, nei nusiteikusi keistis. Nestabili atspari sistema, susidūrus su grėsmėmis, kuri laiką geba teikti reikalingas paslaugas, tačiau ilgesniu laikotarpiu ji neturi paskatų keistis. Potencialiai atspari sistema pradiniu grėsmės pasireiškimu laikotarpiu nereaguoja, nukeldama sprendimus dėl situacijos neapibrėžtumo, tačiau vėliau, išryškėjus kontekstui, įsijungia į pokyčių procesą.

Straipsnyje pateikta ASP atsparumo koncepcija yra empirinių duomenų analizės modelis, kuris toliau plėtojamas atliekant ASP sistemų funkcionavimo grėsmių kontekste Lietuvos savivaldybėse tyrimą.²

Gauta 2024 07 22

Priimta 2024 11 29

Literatūra

1. Abrams, L.; Dettlaff, A. 2020. 'Voices from the Frontlines: Social Workers Confront the COVID-19 Pandemic', *Social Work* 65(3): 302–305. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1093/sw/swaa030>
2. Ahmad, A.; Chowdhury, D. 2021. 'Resistance to Change During Uncertainty-perspective of COVID-19: An Empirical Investigation into Resistance Management in the Healthcare Organizations', *Review of Applied Socio-Economic Research* 22(2): 5–20. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.54609/reaser.v22i2.79>
3. Andrijauskaitė, L. 2015. *Socialinių paslaugų sistema Lietuvoje viešojo valdymo modernizavimo kontekste*. Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
4. Ashcroft, R.; Sur, D.; Greenblatt, A.; Donahue, P. 2022. 'The Impact of the COVID-19 Pandemic on Social Workers at the Frontline: A Survey of Canadian Social Workers', *The British Journal of Social Work* 52(3): 1724–1746. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcab158>
5. Bacter, C.; Săveanu, S.; Marc, C. 2021. 'Social Work During the COVID-19 Pandemic. Administrative and Personal Response to New Challenges', *Social Change Review* 19(1): 51–80. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.2478/scr-2021-0004>
6. Baldock, J.; Mitton, L.; Vickerstaff, S. 2011. *Social Policy*. USA: Oxford University Press.

² Socialinių paslaugų sistemos transformacija stiprinant jos atsparumą išorinėms grėsmėms. *LMT LT Nr. S-VIS-23-11*.

7. BCNL. 2002. *Legal Framework for Social Services Delivery in the United Kingdom, Germany, France, and Belgium European Standards Comparative Analysis*. Prieiga per internetą: <https://bcnl.org/en/analyses/legal-framework-for-social-services-delivery-in-the-united-kingdom-germany-france-and-belgium-european-standards-comparative-analysis-2002.html>
8. Beresford, P. 2016. *All Our Welfare*. Policy Press.
9. Bergström, J.; Dekker, S. W. 2014. 'Bridging the Macro and the Micro by Considering the Meso: Reflections on the Fractal Nature of Resilience', *Ecology and Society* 19(4): 22. Prieiga per internetą: <http://dx.doi.org/10.5751/ES-06956-190422>
10. Björngren Cuadra, C. 2015. 'Encounters with Irregular Migrants in Social Work—"Collateral Damage" and Reframing of Recognizability in Swedish Public Social Services', *Journal of Immigrant & Refugee Studies* 13(3): 302–320. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/15562948.2015.1037518>
11. Bode, I. 2006. 'Disorganized Welfare Mix: Voluntary Agencies and New Governance Regimes in Western Europe', *Journal of Social Policy* 16(4): 346–359. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1177/0958928706068273>
12. Brown, B. A.; Heitner, K. L. 2023. 'Obstacles and Resistance to Organizational Change in the New Post-COVID-19 Environment', in *Managing Successful and Ethical Organizational Change*, eds. D. Belias, I. Rossidis, Ch. Papademetriou, A. Masouras, S. Anastasiadou. IGI Global, 167–195. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.4018/979-8-3693-0235-4.ch008>
13. Chung, P. H. H.; Chan, C. P.; Jin, D. Y. 2022. 'Lessons Learned from the Fifth Wave of COVID-19 in Hong Kong in Early 2022', *Emerging Microbes & Infections* 11(1): 1072–1078. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/22221751.2022.2060137>
14. Civinskas, R.; Dvorak, J.; Šumskas, G. 2021. „Medikai ir socialinių paslaugų teikėjai – COVID-19 sukeltos krizės politikų priešakinėse linijose: darbo sąlygos, jų poveikis, elgsena“, *Regional Formation and Development Studies: Journal of Social Sciences* 33(1): 6–16. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.15181/rfds.v33i1.2195>
15. Coleman, J. S. 2005. *Socialinės teorijos pagrindai*. Vilnius: Margi raštai.
16. Coram, V.; Louth, J.; Tually, S.; Goodwin-Smith, I. 2021. 'Community Service Sector Resilience and Responsiveness During the COVID-19 Pandemic: The Australian Experience', *Australian Journal of Social Issues* 56(4): 559–578. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1002/ajs4.167>
17. *COVID-19 pasekmių psichikos sveikatai mažinimas*. 2021. Vertinimo ataskaita. Nr. VRE-2. Aukščiausioji audito institucija. Prieiga per internetą: <https://www.valstybeskontrole.lt/LT/Product/24015>
18. Curtis, E.; White, P. 2002. 'Resistance to Change Causes and Solutions', *Nursing Management – UK* 8(10): 15–20. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.7748/nm.8.10.15.s8>
19. Dayson, C.; Bimpson, E.; Ellis-Paine, A.; Gilbertson, J.; Kara, H. 2021. 'The "Resilience" of Community Organisations During the COVID-19 Pandemic: Absorptive, Adaptive and Transformational Capacity During a Crisis Response', *Voluntary Sector Review* 12(2): 295–304. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1332/204080521X16190270778389>
20. Dominelli, L. 2021. 'A Green Social Work Perspective on Social Work During the Time of COVID-19', *International Journal of Social Welfare* 30(1): 7–16. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1111/ijsw.12469>
21. Dunajevs, E. 2009. „Socialinių paslaugų sistemos raida gerovės pluralizmo požiūriu“, *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 2(25): 120–129.
22. European Commission. 2022. *Study on Social Services with Particular Focus on Personal Targeted Social Services for People in Vulnerable Situations: Final Report*. Publications Office of the European Union. Prieiga per internetą: <https://data.europa.eu/doi/10.2767/779379>
23. Evenseth, L.; Sydnes, M.; Gausdal, A. H. 2022. 'Building Organizational Resilience Through Organizational Learning: A Systematic Review', *Frontiers in Communication* 7. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.3389/fcomm.2022.837386>
24. Farkas, K. J.; Romaniuk, J. R. 2020. 'Social Work, Ethics and Vulnerable Groups in the Time of Coronavirus and COVID-19', *Society Register* 4(2): 67–82. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.14746/sr.2020.4.2.05>
25. Felder, M.; Fneich, S.; Stavo-Debaugé, J. 2023. 'Social Workers and Irregular Migrants in the Assistance Circuit: Making Sense of Paradoxical Inclusion', *Social Inclusion* 11(3): 116–127. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.17645/si.v11i3.6764>

26. Fleming, M. D.; Safaeinili, N.; Knox, M.; Brewster, A. L. 2024. 'Organizational and Community Resilience for COVID-19 and Beyond: Leveraging a System for Health and Social Services Integration', *Health Services Research* 59(1). Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1111/1475-6773.14250>
27. Gaižauskaitė, I; Mikulionienė, S. 2020. *Vieni gyvenantys vyresnio amžiaus žmonės: (iš)gyvenimas koronaviruso epidemijos ir karantino sąlygomis*. Tyrimo ataskaita. LSTC. Prieiga per internetą: https://www.lstc.lt/wp-content/uploads/2021/01/ATASKAITA_LSTC_LRK_2020.pdf
28. Genienė, R.; Šumskienė, E.; Gevorgianienė, V.; Mataitytė-Diržienė, J. 2021. „Psichosocialinę negalią turinčių asmenų deinstitutionalizacijos trajektorijos: ekologinės sistemų teorijos perspektyva“, *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika* 22(1): 28–43. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.15388/STEPP.2021.27>
29. Gevorgianienė, V.; Šumskienė, E.; Mataitytė-Diržienė, J.; Genienė, R. 2021. „Žmonės ir vietos: asmenų, turinčių negalią, gyvenimo persikėlus į bendruomenę socialiniai ir fiziniai aspektai“, *Specialusis ugdymas* 1(42): 7–32. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.21277/se.v1i42.586>
30. Harris, J.; White, V. 2009. *Modernising Social Work: Critical Considerations*. Policy Press.
31. Herzig, S. E.; Jimmieson, N. L. 2006. 'Middle Managers' Uncertainty Management During Organizational Change', *Leadership & Organization Development Journal* 27(8): 628–645. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1108/01437730610709264>
32. Holling, C. S. 2001. 'Understanding the Complexity of Economic, Ecological, and Social Systems', *Ecosystems* 4: 390–405. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1007/s10021-001-0101-5>
33. Keck, M.; Sakkapolrak, P. 2013. 'What is Social Resilience? Lessons Learned and Ways Forward', *Erdkunde* 67(1): 5–18.
34. Kirmayer, L. J.; Sehdev, M.; Whitley, R.; Dandeneau, S. F.; Isaac, C. 2009. 'Community Resilience: Models, Metaphors and Measures', *International Journal of Indigenous Health* 5(1): 62–117.
35. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas Dėl socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo, *Žin.*, 2006, Nr. 43-1570.
36. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas, *Žin.*, 2006, Nr. 17-589.
37. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministras / Valstybės lygio ekstremaliosios situacijos valstybės operacijų vadovas / Sprendimas Dėl socialinių paslaugų įstaigų veiklos organizavimo būtinų sąlygų, *TAR*, 2020, Nr. 23377.
38. Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas Dėl socialinių paslaugų finansavimo ir lėšų apskaičiavimo metodikos patvirtinimo, *Žin.*, 2006, Nr. 110-4163.
39. LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija. 2020. *Patarimai savivaldybėms: kaip organizuoti socialines paslaugas*. Prieiga per internetą: <https://socmin.lrv.lt/lt/naujienos/patarimai-savivaldybems-kaip-organizuoti-socialines-paslaugas/>
40. Mažeikienė, N.; Naujanienė, R.; Ruškus, J. 2014. 'What is Mixed in Welfare Mix? Welfare Ideologies at Stake in the Lithuanian Case of Social Service Delivery', *European Journal of Social Work* 17(5): 641–655. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/13691457.2014.930732>
41. McDonald, A. 2010. *Transforming Adult Social Care: Contemporary Policy and Practice*. McGraw-Hill Education.
42. Mesjasz, C. 2010. 'Complexity of Social Systems', *Acta Physica Polonica Series* 117(89): 706–715.
43. Mishna, E.; Milne, B.; Sanders, J.; Greenblatt, A. 2022. 'Social Work Practice During COVID-19: Client Needs and Boundary Challenges', *Global Social Welfare* 9(2): 113–120. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1007/s40609-021-00219-2>
44. Närhi, K.; Matthies, A. L. 2017. 'The Contribution of Social Work and Social Policy in Ecosocial Transition of Society', in *The Ecosocial Transition of Societies: The Contribution of Social Work and Social Policy*, eds. A. L. Matthies, K. Närhi. Routledge, 319–326.
45. Neely-Barnes, S.; Hunter, A.; Meiman, J.; Malone, C.; Hirschi, M.; Delavega, E. 2021. 'Leaning into the Crisis: Managing COVID-19 in Social Services and Behavioral Health Agencies', *Human Service Organizations: Management, Leadership & Governance* 45(4): 293–306. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/23303131.2021.1915905>
46. Obrist, B.; Pfeiffer, C.; Henley, R. 2010. 'Multi-layered Social Resilience: A New Approach in Mitigation Research', *Progress in Development Studies* 10(4): 283–293. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1177/146499340901000402>

47. Orru, K.; Nero, K.; Nævestad, T. O.; Schiefflers, A.; Olson, A.; Airola, M.; de Los Rios Pérez, D. A. 2021. 'Resilience in Care Organisations: Challenges in Maintaining Support for Vulnerable People in Europe During the COVID-19 Pandemic', *Disasters* 45(S1): 48–75. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1111/disa.12526>
48. Pentini, A. A.; Lorenz, W. 2020. 'The Corona Crisis and the Erosion of "the Social" – Giving a Decisive Voice to the Social Professions', *European Journal of Social Work* 23(4): 543–553. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/13691457.2020.1783215>
49. Pereirinha, J. A. C.; Pereira, E. 2021. 'Social Resilience and Welfare Systems under COVID-19: A European Comparative Perspective', *Global Social Policy* 21(3): 569–594. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1177/14680181211012946>
50. Puras, D.; Sumskiene, E.; Adomaityte-Subaciene, I. 2013. 'Challenges of Prolonged Transition from Totalitarian System to Liberal Democracy', *Journal of Social Policy and Social Work in Transition* 3(2): 31–54. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1921/6104030204>
51. Redondo-Sama, G.; Matulic, V.; Munté-Pascual, A.; de Vicente, I. 2020. 'Social Work During the COVID-19 Crisis: Responding to Urgent Social Needs', *Sustainability* 12(20): 85–95. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.3390/su12208595>
52. Ruškus, J. 2020. „Globos namais grįstos sistemos moralinis bankrotas. Metas žmogaus teisėms“, *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai* 26(2): 123–126. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.7220/2029-5820.26.2>
53. Schmid, J.; Bradley, H. 2022. 'The Impact of COVID-19 on (Remaking?) Social Service Delivery: An 18 Month Review', *Journal of Evidence-Based Social Work* 19(6): 650–669. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/26408066.2022.2091969>
54. Schreyögg, G.; Sydow, J.; Holtmann, P. 2011. 'How History Matters in Organisations: The Case of Path Dependence', *Management & Organizational History* 6(1): 81–100.
55. Svedin, U.; Liljenström, H. 2005. 'Bridges, Connections and Interfaces – Reflections over the Meso Theme', in *Micro-Meso-Macro: Addressing Complex Systems Couplings*, eds. H. Liljenström, U. Svedin. London: World Scientific, 317–329.
56. Šumskienė, E.; Banevičiūtė-Čirgelienė, S. 2022. 'External Communication of Institutions Providing Social Services During the COVID-19 Pandemic', *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika* 25: 22–36. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.15388/STEPP.2022.44>
57. Teo, W. L.; Lee, M.; Lim, W. S. 2017. 'The Relational Activation of Resilience Model: How Leadership Activates Resilience in an Organizational Crisis', *Journal of Contingencies and Crisis Management* 25(3): 136–147.
58. True, J. L.; Jones, B. D.; Baumgartner, F. R. 2019. 'Punctuated-equilibrium Theory: Explaining Stability and Change in Public Policymaking', in *Theories of the Policy Process*, ed. P. A. Sabatier. Routledge, 155–187.
59. Tversky, A.; Shafir, E. 1992. 'Choice Under Conflict: The Dynamics of Deferred Decision', *Psychological Science* 3(6): 358–361.
60. Van der Leeuw, S. E.; Aschan-Leygonie, C. 2005. 'A Long-term Perspective on Resilience in Socio-natural Systems' in *Micro-Meso-Macro: Addressing Complex Systems Couplings*, eds. H. Liljenström, U. Svedin. London: World Scientific, 227–264.
61. Wairire, G. G.; Zani, A. P. 2015. *The Role of Social Work in Poverty Reduction and Realization of MDGs in Kenya*. University of Nairobi Press.
62. Walker, B. H.; Holling, C. S.; Carpenter, S. R.; Kinzig, A. 2004. 'Resilience, Adaptability and Transformability in Social-ecological Systems', *Ecology and Society* 9(2): 5.
63. Wollmann, H. 2018. 'Public and Personal Social Services in European Countries from Public/Municipal to Private – and Back to Municipal and "Third Sector" Provision', *International Public Management Journal* 21(3): 413–431. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/10967494.2018.1428255>
64. Žalimienė, L. 2020. 'From a Soviet Paternalistic to the Market Model in Personal Social Services in Lithuania', *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika* 21: 86–95. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.15388/STEPP.2020.24>
65. Ігнатенко, К.; Сацзаглашвілі, ІІІ. 2023. 'The Digitalization of Social Services in Response to the War in Ukraine', *Соціальна робота та освіта* 10(3): 276–289. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.3.2>

LAIMUTĖ ŽALIMIENĖ, EUGENIJUS DUNAJEVAS, VIOLETA GEVORGIANIENĖ,
EGLĖ ŠUMSKIENĖ, RASA GENIENĖ

Personal Social Services in the Context of External Threats: Analytical Framework for Social System Resilience

Summary

Existential threats, such as pandemics, wars and illegal migration, are classified as high-impact threats because they destabilise welfare systems, endanger national security and threaten societal cohesion. The effects of these threats are first felt by socially vulnerable individuals, necessitating the transformation of social support systems to meet the needs of these groups. This article delves into the concept of system resilience by focusing on the characteristics of personal social services systems, based on a literature review. Using J. S. Coleman's insights on social systems, the general concept of resilience derived from ecological systems, and the interaction between the micro, meso and macro levels of social systems, the article constructs an evaluation concept for the resilience of personal social services systems in the face of threats. The developed analytical framework for assessing the resilience of personal social services to threats enables the identification of different configurations of the system's ability to adapt and the factors that determine these configurations.

Keywords: personal social services, existential threats, resilience, change